

<https://doi.org/10.34142/23129387.2024.70.04>

УДК 159.9

ORCID 0000-0002-6517-0858

ORCID 0000-0001-7107-5083

ORCID 0009-0009-7048-1595

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АКМЕОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗВО

*Анна В. Крижановська^{1ABC}, Тетяна В. Большакова^{2AB}
Олег Соколов^{3D}*

*1 - аспірант кафедри психології і соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Україна*

E-mail: kryzhanivska2022@gmail.com

*2 – заслужений діяч мистецтв, процесор, декан факультету
музичного мистецтва, Харківська академія культури, Україна*

E-mail: bolshakova.tv28@gmail.com

*1 - аспірант кафедри психології, Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна*

E-mail: dream2work@gmail.com

Актуальність дослідження. Проблема дослідження механізмів, що посилюють прагнення педагогів до підвищення рівня кваліфікації та майстерності, є важливою і значущою тому, що професійно-педагогічна діяльність викладача вищого навчального закладу є первинною по відношенню до інших видів діяльності. Вивчення акмеологічного компонента професійної діяльності викладача ЗВО є наразі найактуальнішим напрямом психолого-акмеологічних досліджень, тому що уможливує розвиток його професійної компетентності в цілому у процесі вдосконалення його як професіонала.

Мета – концептуалізувати феномен акмеологічного компоненту педагогічної діяльності викладача ЗВО у психології.

Результати. Систематизовано погляди науковців на педагогічну діяльність викладача вишу, визначено поняття акмеологічної компетентності викладача, визначено зміст акмеологічного компоненту педагогічної діяльності викладача ЗВО.

Висновки. Акмеологічний компонент педагогічної діяльності викладача ЗВО визначається нами як мета-компетенція, що забезпечує його саморозвиток та саомвдосконалення задля більшої ефективності викладання, організації науково-дослідної та інших видів навчально-професійної діяльності студента. Про сформованість акмеологічного компоненту педагогічної діяльності викладача свідчить його висока чутливість до перебігу власної науково-педагогічної діяльності та здатність до трансформації власних дій при оцінці її ефективності, прагнення до саморозвитку та саомвдосконалення у професійній діяльності.

Акмеологічний компонент професійної педагогічної діяльності викладача ЗВО представлений феноменами прагнення до саморозвитку, самореалізації, особистісного здійснення, самоактуалізації та особистісного зростання.

Ключові слова: особистість, компетентність, акмеологічна компетентність викладача, педагогічна діяльність, саморозвиток, самореалізація, особистісне здійснення, самоактуалізація, особистісне зростання.

Psychological characteristics of the acmeological component of the pedagogical activity of a teacher

**Anneta V. Kryzhanovska^{1ABC}, Tetiana V. Bolshakova^{2AB}
Oleh Sokolov^{3D}**

*1 - Postgraduate student of the Department of Psychology and Social Work, Western Ukrainian National University, Ternopil Ukraine
E-mail: kryzhanivska2022@gmail.com*

*2 - Honored Artist, Processor, Dean of the Faculty of Musical Arts, Kharkiv Academy of Culture, Ukraine
E-mail: bolshakova.tv28@gmail.com*

*I - Postgraduate student of the Department of Psychology,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical
University, Ukraine
E-mail: dream2work@gmail.com*

The relevance of the study. The problem of studying the mechanisms that enhance the desire of teachers to improve their qualifications and skills is important and significant because the professional and pedagogical activity of a university teacher is primary in relation to other activities. The study of the acmeological component of the professional activity of a university teacher is currently the most relevant area of psychological and acmeological research, as it makes it possible to develop his/her professional competence in general in the process of improving him/her as a professional.

The Aim is to conceptualise the phenomenon of the acmeological component of the pedagogical activity of a university teacher in psychology.

Results. The views of scientists on the pedagogical activity of a university teacher are systematised, the concept of acmeological competence of a teacher is defined, the content of the acmeological component of the pedagogical activity of a university teacher is determined.

Conclusions. We define the acmeological component of the pedagogical activity of a university teacher as a meta-competence that ensures his/her self-development and self-improvement for greater efficiency of teaching, organisation of research and other types of educational and professional activities of a student. The formation of the acmeological component of the teacher's pedagogical activity is evidenced by his/her high sensitivity to the course of his/her own scientific and pedagogical activity and the ability to transform his/her own actions when assessing its effectiveness, the desire for self-development and self-improvement in professional activity.

The acmeological component of the professional pedagogical activity of a university teacher is represented by the phenomena of striving for self-development, self-realisation, personal fulfilment, self-actualisation and personal growth.

***Keywords:** personality, competence, acmeological competence of a teacher, pedagogical activity, self-development, self-realisation, personal fulfilment, self-actualisation, personal growth.*

Вступ. Проблема дослідження механізмів, що посилюють прагнення педагогів до підвищення рівня кваліфікації та

майстерності, є важливою і значущою тому, що професійно-педагогічна діяльність викладача вищого навчального закладу є первинною по відношенню до інших видів діяльності. Вивчення акмеологічного компоненту професійної діяльності викладача ЗВО є наразі найактуальнішим напрямом психолого-акмеологічних досліджень, тому що уможливило розвиток його професійної компетентності в цілому у процесі вдосконалення його як професіонала.

Мета – концептуалізувати феномен акмеологічного компоненту педагогічної діяльності викладача ЗВО у психології.

Результати. Педагогічну діяльність викладача, слідом за О. М. Тализіною, доцільно розуміти як певний вид соціальної діяльності, спрямований на передачу накопичених людством культури та досвіду, створення умов для особистісного розвитку та підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві (цит за Доцевич, 2015: 35). Педагогічна діяльність викладача ЗВО є специфічним видом професійної діяльності, пов'язаним з відтворенням в індивідуальній свідомості результатів наукової та художньої творчості. Змістом педагогічної діяльності є регуляція, управління, формування навчально-виховної діяльності, проектування та організація діяльності суб'єкта навчання (цит за Доцевич, 2015: 28).

Оскільки професійно-педагогічна діяльність викладача вишу є інтегративною діяльністю, яка містить психологічний, педагогічний та виробничо-технологічний компоненти, її метою є навчання професії та професійний розвиток особистості студентів. Діяльність викладача вишу є творчим процесом із досягнення оптимальних результатів підготовки спеціалістів у конкретних умовах, збалансований, цілісний процес науково-обґрунтованого поєднання різних видів педагогічної діяльності (цит за Доцевич, 2015: 35).

Педагогічну діяльність викладача вишу є професійною активністю педагога, який за допомогою різних дій вирішує завдання навчання та розвитку студентів (навчальна, виховна, організаторська, управлінська та конструктивно-діагностична функції). Сучасні тенденції освіти свідчать про зниження ролі

викладача як особи, що володіє знаннями, та зростання його ролі як експерта та консультанта, що допомагає студентів орієнтуватись у світі наукової інформації. Специфікою діяльності викладача є поєднання педагогічної та наукової діяльності (цит за Доцевич, 2015: 29-30), що вимагає особливої уваги до його постійного самовдосконалення у цих двох напрямках. Крім того, С. В. Бажанова у діяльності викладача виділяє поряд із науковою і педагогічною діяльністю інші (профорієнтаційну, управлінську тощо) (цит за Доцевич, 2015: 29).

Діяльність викладача ЗВО, виступаючи різновидом складної праці, вимагає високоякісної та безперервної освіти. Становлення викладача пов'язано з тривалим періодом, значними фінансовими витратами та інтенсивною інтелектуальною підготовкою, і вимагає розвитку евристичності його мислення, цілісності інтелекту та високої вербальної продуктивності (цит за Доцевич, 2015: 35).

Теоретичний аналіз досліджень Л. О. Лазаренко дозволив Т.І. Доцевич визначити такі особливості педагогічної діяльності викладача:

– залежно від мети та предмета діяльності доцільно виділити діагностичний, проектувальний, особистісно-орієнтований, соціально-професійний, виховний, виробничо-технологічний та інноваційний види професійно-педагогічної діяльності викладача;

– за основними завданнями, які вирішуються у процесі виконання вказаних видів діяльності, визначають проектувальні, дидактичні, організаційні, психолого-педагогічні, виховні, діагностичні, управлінські, завдання профорієнтації, розвитку ключових кваліфікацій студентів;

– розв'язання професійно-педагогічних завдань здійснюється за допомогою сукупності таких умінь, як гностичні, дидактичні, організаційно-методичні, комунікативно-режисерські, прогностичні, організаційно-педагогічні, конструктивно-технічні, виробничо-операційні, спеціальні (цит за Доцевич, 2015: 29).

На думку Дж. Брунера, сучасний викладач вищої школи у власній педагогічній діяльності має поєднувати такі аспекти: освітній – забезпечувати студентів системою знань, умінь та навичок; виховний – виконувати та формувати моральні якості особистості, естетичні уявлення; розвивальний – формувати у студентів пізнавальний інтерес, здібності (цит за Доцевич, 2015: 29). Звісно ці три функції мають реалізуватись у його педагогічній та науковій складових діяльності та зумовлюють його професійне самовдосконалення та саморозвиток.

На думку Т.І. Доцевич (2015), професійна педагогічна діяльність викладача вищої школи визначається сукупністю змістовних обов'язків, що забезпечують викладацьку (педагогічну) та науково-дослідницьку функції, та відповідних вимог до професійних якостей, здатностей, стилю педагогічного спілкування та компетенцій.

С. Shneider, G. Klemp, S. Kastendiek (1981) визначили, що ключовим фактором ефективної діяльності викладача є здатність поєднувати центрованість (чуйність до потреб, інтересів та захоплень студентів) із директивністю (здатністю надавати навчанням смисл та цілеспрямованість).

Т. А. Жалагіною зазначено [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**], що в основі розуміння професійно-особистісного розвитку викладача вищої школи покладена сукупність принципів (цілісності, динамічності, ієрархічності, амбівалентності, відкритості) та функцій (гносеологічної, прогностичної, навчально-освітньої, управлінської, репрезентативної) професійної діяльності педагога. На думку автора, професійна діяльність викладача вищої школи охоплює підсистеми навчально-освітньої та соціокультурної діяльності. Успішність навчально-освітньої та соціокультурної діяльності визначаються якостями, здібностями, знаннями, вміннями, потребами, цілями, установками та можливостями особистості. Результат соціокультурної діяльності залежить від рівня оволодіння викладачем історичним і теоретичним здобутком, від його здатності та активності в оволодінні новими методами і засобами професійної діяльності, а також від його ціннісних

орієнтирів та настанов, здатності до побудови системи неформальних відносин і слідування нормам комунікації. Професійні та особистісні характеристики індивіда взаємообумовлені та взаємопов'язані із його діяльністю як на етапі формування та становлення, так і на етапі професійного розвитку особистості викладача вищої школи (цит за Доцевич, 2015: 31-32).

На думку О. М. Ракітської, педагогічна діяльність викладача вищої школи здійснюється через спеціально організоване спілкування, взаємодію викладача та студента. Ефективність діяльності педагога визначається якістю побудови відносин (рольових та міжособистісних) у діаді «викладач-студент» (цит за Доцевич, 2015: 32).

О. М. Тализіною запропоновано структуру педагогічної діяльності викладача, яка представлена пізнавальним (гностичним) компонентом (система роботи викладача з вивчення індивідуальних та групових особливостей слухачів, методологічна компетентність, добір оптимального стилю діяльності, здатність до навчання з метою вирішення нових педагогічних завдань), проектним (конструктивним) компонентом (здатність до адекватного планування дій та вирішення педагогічних завдань, відбір форм та методів роботи, прогнозування труднощів), організаторський компонент (здатність до реалізації на практиці проектувальних та конструктивних задумів педагога), дослідницький компонент (здатність до пошуку, аналізу необхідної наукової інформації, забезпечення наукового підходу до вивчення теорії та практики, професійного самовдосконалення), комунікативний компонент (здатність до встановлення стосунків між викладачем та слухачем, які створюють ділову, робочу атмосферу, умови для співпраці) (цит за Доцевич, 2015: 28).

На думку Ж. Б. Шаймакової, діяльність викладача вищої школи є віддзеркаленням його педагогічних здібностей, які розуміються автором як сукупність організаційних та гностичних здібностей і полягають у здатності викладача робити навчальний матеріал доступним, реалізувати творчий

потенціал, здійснювати педагогічно-вольовий вплив на студентів, здатність організувати колектив студентів тощо. Автор наводить структуру педагогічних здібностей викладача вищої школи, що представлена п'ятьма компонентами:

1) гносеологічний: передається чутливістю педагога до способів отримання інформації про всевіт, здатністю до творчого оволодіння науковими методами дослідження, способами вивчення студентів з метою формування їх особистості;

2) конструктивно-проективний: передбачає здатність до забезпечення стратегічної спрямованості діяльності та виступає як уміння орієнтуватись на кінцеві цілі, розв'язувати актуальні завдання з урахуванням майбутньої спеціальності студентів, планування навчального курсу;

3) організаційний компонент: представлений здатністю викладача до організації педагогічного процесу, діяльності студентів та самоорганізації;

4) комунікативний компонент: виступає як засіб наукової та педагогічної комунікації, а також умовою вдосконалення професійної діяльності викладача, перцептивними здібностями у спілкуванні, здатністю викликати почуття довіри у співрозмовника, здатністю передбачати та запобігати конфліктам, здатністю до конструктивної критики;

2) перцептивно-рефлексивний компонент: передбачає наявність почуття міри, такту, причетності до об'єкта (цит за Доцевич, 2015: 35).

Автором визначено структуру конкурентоспроможності викладача вищої школи, до якої належать такі компоненти:

– суб'єктний – демонструє міру усвідомлення викладачем себе суб'єктом власної професійно-педагогічної діяльності, рівень розвитку професійної самосвідомості, професійну мотивацію досягнень, цілеспрямованість, професійну та особистісну самооцінку, міру задоволеності викладачем власною діяльністю та її результатами, рівень рефлексії, самореалізації особистості та реалізації особистісно-професійного потенціалу, рівень суб'єктивної готовності до

участі в конкурентних відносинах, які виникають в умовах сучасної освіти;

– професійно-діяльнісний – відображає міру реалізації змісту освітнього процесу, тобто формування конкурентоспроможності студентів як майбутніх професіоналів, рівень розвитку професійно-педагогічних здібностей та педагогічної компетентності;

– соціальний – демонструє міру інноваційної компетентності викладача, готовності мобілізувати особистісно-професійний потенціал, здатність обґрунтувати доцільність використання тих чи інших методів, раціональність технології інноваційного процесу за змістом та послідовністю операцій (цит за Доцевич, 2015: 36).

На думку Л. Ю. Донської, високі вимоги до особистості викладача вищої школи та якості його роботи є важливою умовою, що спонукає його до самовдосконалення (цит за Доцевич, 2015: 36). В. І. Добриніна та Т. М. Кухтівич підкреслюють, що потреба викладача у саморозвитку та самовдосконаленні підтримується власною активністю педагога (переконаваннями, почуттям обов'язку, відповідальністю тощо). Така потреба обумовлює систему дій із самовдосконалення, характер яких здебільшого визначається змістом педагогічного ідеалу – уявленням педагога про себе, про те, яким він має бути відповідно до педагогічної мети, яку він ставить перед собою. Такі уявлення про ідеал педагога обумовлюють систему професійно важливих якостей викладача вищої школи (цит за Доцевич, 2015: 37).

У контексті акмеологічного підходу ознаками суб'єктності, згідно виступають «параметри активності» людини активне орієнтування (у новій ситуації, матеріалі);

– усвідомлення (структури своєї діяльності, якостей особистості, етапів життєвого шляху);

– ініціатива, самостійне цілепокладання, планування, передбачення;

– інтенсивна включенність у діяльність;

– прагнення до саморегуляції (самоконтролю,

самокорекції, самокомпенсації), володіння прийомами саморегуляції;

– усвідомлення суперечностей свого розвитку, їх усунення, забезпечення балансу і гармонії;

– постійна орієнтація особистості на саморозвиток і самооновлення;

– прагнення до самореалізації і творчого творення;

– інтеграція свого професійного шляху, структурування і впорядкування свого професійного досвіду і досвіду інших.

Ці суб'єктні параметри враховано при формуванні концепції розвитку професіонала.

Процесуальний розвиток суб'єкта праці до рівня професіонала, відповідно проведеному аналізу, слід розглядати із системних позицій, а саме у зв'язку зі змінами і розвитком підсистем професіоналізму особистості і діяльності, нормативній регуляції, мотивації на саморозвиток і професійні досягнення, рефлексивної самоорганізації і в плані розкриття творчого потенціалу особистості педагога. Їх зміст розкривається на рівні загального з конкретизацією на рівні особливого для професійної педагогічної діяльності (Дубасенюк, 2011).

О.Є. Гречаник та В. Григораш (2019) визначають акмеологічну компетентність учителя як інтегративне особистісне новоутворення, що характеризується усвідомленим постійним прагненням самовдосконалення в процесі професійної педагогічної підготовки/перепідготовки, педагогічними й акмеологічними знаннями та вміннями, спрямованими на розвиток особистості вихованця; розвиненими індивідуально-психологічними якостями (схильність до ризику, здатність до емпатії й самооцінки, виявлення типу поведінки, тривожності, лояльності до установи); критерії рівнів сформованості акмеологічної компетентності вчителя (спрямованість, знання, уміння, індивідуально-психологічні якості, які сприяють або заважають просуненню до акме).

Отже, акмеологічний компонент педагогічної діяльності викладача ЗВО посеред усіх компонентів цієї діяльності вимагає

найбільшої вмотивованості та самовідданості педагога професії, а його успішне функціонування потребує сформованості інших компонентів діяльності.

Акмеологічний компонент педагогічної діяльності викладача ЗВО визначається нами як мета-компетенція, що забезпечує його саморозвиток та самовдосконалення задля більшої ефективності викладання, організації науково-дослідної та інших видів навчально-професійної діяльності студента.

Представлений на низькому рівні акмеологічний компонент педагогічної діяльності характеризується професійним вигоранням, втомою та виснаженістю, зниженням мотивації до професійної діяльності, формальним ставленням до своїх професійних обов'язків. На середньому рівні акмеологічний компонент педагогічної діяльності характеризується інтересом до професії, задоволеністю виконанням своїх професійно-педагогічних функцій (формами, видами та методами роботи зі студентами, що використовує викладач у своїй практиці), готовністю до професійного самовдосконалення, відкритістю до нового досвіду у професійній діяльності. На високому рівні акмеологічний компонент педагогічної діяльності характеризується високою чутливістю до перебігу власної науково-педагогічної діяльності та здатністю до трансформації власних дій при оцінці її ефективності, прагненням до саморозвитку та самовдосконалення у професійній діяльності.

На нашу думку, акмеологічний компонент педагогічної діяльності викладача ЗВО представлений феноменами *прагнення до саморозвитку, самореалізації, особистісного здійснення, само актуалізації та особистісного зростання.*

С.Б. Кузікова визначає особистісний *саморозвиток* як «свідому, цілеспрямовану і самокеровану активність особистості, мета якої полягає в самозміні в позитивному напрямі, що і забезпечує особистісне зростання, самовдосконалення» (Кузікова, 2013: 86) Крім того, саморозвиток розглядається як активність людини з перетворення себе, як становлення суб'єкта життєдіяльності; як породження різних варіантів прояву себе у світі, що змінюється;

як тенденція до саморозкриття і саморозгортання творчого потенціалу людини; свідомий процес самовдосконалення з метою ефективної самореалізації на основі внутрішньо значущих устремлінь і зовнішніх впливів; цілеспрямовану, багатоаспектну самозміну, що слугує меті максимального духовно-морального і діяльнісно-практичного самозбагачення, саморозгортання та само здійснення (цит за Фоменко, 2018).

Самореалізація визначається це безперервний розвиток творчого потенціалу суб'єкта, максимальна реалізація всіх його можливостей, розвиток адекватної та гнучкої професійної «Я-концепції», механізм сходження до суб'єктності професіонала; є «тим інтегруючим фактором, з яким пов'язане вирішення проблеми життєвого самовизначення, вибору життєвого середовища, найбільш адекватних для самоздійснення і форсування життєвої стратегії»; «здійснення можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, співпраці, співдіяльності з іншими людьми, соціумом та світом в цілому; сукупність інструментально-стильових і мотиваційно-сміслових характеристик, які забезпечують сталість прагнень і готовність до самовираження особистості у різних сферах життєдіяльності в процесі онтогенезу; процес реалізації сутнісних сил людини, під якими розумів «універсально-діяльнісні здатності, що змістовно визначені та сповнені конкретно-історичним змістом» (цит за Фоменко, 2018); найбільш повне використання здібностей, талантів, потенцій та можливостей людини, що здійснюються шляхом її включення в соціальні структури (цит за Большакова, 2011); «процес і результат застосування особистістю в повсякденному житті й праці набутих компетенцій, удосконалення та розвиток їх включенням у творчу особистісно значущу діяльність і отримання від неї не тільки користі для себе і для інших, а й внутрішнього задоволення» (Бочелюк, 2009: 76).

Л. Рибалко визначила, що феномен самореалізації глумачать як:

- здійснення задумів для досягнення мети у вирішенні особистісно значущих проблем, невідривних від творчої

діяльності;

- усвідомлення особистістю власної сутності, доцільності розкриття та використання власних сутнісних сил, спрямованих на вільний вибір шляхів нового особистісного зростання;

- здійснення самого себе в житті, пошук і ствердження свого особистісного шляху, своїх цінностей і смислу існування;

- рух до максимально повного здійснення закладених у людині потенційних можливостей, до саморозвитку та особистісного зростання;

- становлення, за допомогою якого індивід бере на себе відповідальність за якість свого життя;

- задоволення особистістю духовних потреб, інтересів, ідеалів та системи духовних цінностей;

- реалізацію внутрішнього потенціалу не тільки заради себе, але й в інтересах оточуючих та навколишнього середовища (Рибалко, 2007: 94–95).

За визначенням С. Максименка, «самореалізація суб'єкта включає усвідомлення, вибір і реалізацію тих аспектів індивідуальності, які сприяють його самовираженню, реалізації його потенцій, формуванню суб'єктом власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, у т.ч. й перетворення себе» (Максименко, 2010: 7).

Близьким до поняття самореалізації є самоздійснення, хоча на думку С.Д. Максименка (2008), проте самореалізація є лише моментом самоздійснення, а А.М. Большакова (2011) під терміном «самоздійснення» узагальнюючим поняттям щодо різних категорій, які описують рух самості на життєвому шляху. Життєве самоздійснення є тенденцію переведення власних можливостей у дійсність у різних життєвих сферах і одночасно процесом, що заснований на перетворенні людського потенціалу в потенції, тобто, в сили, що виводять людину за межі її наявного буття в тих точках, секторах, сегментах життєвого світу, в яких середовище, що оточує людину, відповідає її можливостям і сигналізує про це появою нових (ціннісно-смислових) вимірів (цит за Большова, 2011).

На думку О.М. Кокуна (2013) основними ознаками особистісного самоздійснення є такі, що, на нашу думку, пов'язані з губристичною мотивацією суб'єкта діяльності, а саме:

- наявність у людини власного проекту (стратегії) життя та твердого наміру його реалізації, а також досягнення людиною поставлених життєвих цілей та розкриття її особистісного потенціалу, що нами вбачається як мотиваційний зміст прагнення до самоствердження через досягнення високих результатів діяльності;

- наявність вираженої потреби у самовдосконаленні, безупинність у постановці нових цілей відповідно до адекватно визначеного поля докладання власних зусиль та зростаючих можливостей людини, наявність специфічно-суперечливого стану, в якому, з одного боку поєднана задоволеність від наявних життєво-особистісних досягнень, а з іншого – дефіцитарність у їх оцінці (бачення недосконалості вже досягнутого, що зумовлює бажання зробити його краще, креативніше тощо);

- визнання особистісних досягнень людини соціальним оточенням.

Як вказує А. Большакова (2011) найвищою рушійною силою суб'єктного самоздійснення людини на життєвому шляху є прагнення до самоактуалізації. Згідно А. Маслоу самоактуалізація, на думку вченого, є рухом особистості від вирішення примітивних, інфантильних, уявних, тимчасових проблем до розв'язання справжніх, сутнісних проблем людського життя. Теоретичні та емпіричні дослідження дали змогу А. Маслоу описати певні характеристики повноцінної людини: більш ефективне сприйняття реальності; прийняття людської природи; спонтанність, природність; центрованість на проблемі; схильність до усамітнення; автономія, відносна незалежність від фізичного та соціального оточення; свіжість сприйняття, здатність наново переживати прості радощі життя; пікові, містичні переживання; людська спорідненість, відчуття причетності та прихильності до людства в цілому; скромність та

повага до оточуючих; більш глибокі міжособистісні стосунки, порівняно з іншими людьми, здатність проявляти більше любові, турботи, розуміння співучасті; етика – здатність до розрізнення гарного та поганого без вагань та внутрішніх конфліктів; здатність чітко розрізняти засоби та цілі; почуття гумору; креативність; опір спробам насильницького залучення до культурних норм; недосконалість; побудова системи ціннісних орієнтацій на філософському прийнятті себе, людської природи, соціального життя, природи та фізичної реальності; здатність до розв'язання внутрішніх суперечностей (цит за Большакова, 2011). Як зазначає А. Большакова (2011) само актуалізація, на відміну від самореалізації, відображає внутрішні особистісні зміни, натомість як друга – трансформації в зовнішньому, об'єктивному плані.

Важливим процесом життєвого самовизначення є процес саморозвитку людини або його особистісне зростання.

Особистісне зростання розкривається через «явище саморозвитку як безперервного процесу, у рамках якого людина набуває здатності керувати поточними подіями, формувати гарні та відкриті стосунки з іншими людьми, мужньо та послідовно захищати свої погляди, сприймати життя у всій його красі» (цит за Большакова, 2011). Відмінними рисами розвинутої особистості, на її погляд, є: відповідальність за свої дії; задоволення власних потреб без нанесення шкоди іншим; досягнення успіху в діяльності, яка є об'єктом самовираження; енергійність та життєстійкість; відкритість до професійних змін та нового життєвого досвіду (там само).

Особистісне зростання є також процесом самоусвідомлення та ціннісного ставлення до власного «Я», що актуалізує нові рівні відкриття в самого себе моральних якостей і моральних почуттів та піднімає особистість до осмисленого переживання власних дій як вільних і відповідальних вчинків (Булах, 2004: 19).

Психологічними структурами особистісного зростання називають самопізнання (невпинний рух до більш повного знання про себе через самоспостереження, самоусвідомлювання,

самоствалення, самоаналіз, самооцінку); самоспонування (використання внутрішніх прийомів спонування себе до професійного та особистісного саморозвитку через самонакази, самозабов'язання, самопримуси); програмування формулювання цілей та завдань, визначення шляхів, засобів та методів діяльності з особистісного зростання; самореалізацію (здійснення програми особистісного зростання) (Титаренко, 2003).

Висновки. Акмеологічний компонент педагогічної діяльності викладача ЗВО визначається нами як мета-компетенція, що забезпечує його саморозвиток та самоудосконалення задля більшої ефективності викладання, організації науково-дослідної та інших видів навчально-професійної діяльності студента. Про сформованість акмеологічного компоненту педагогічної діяльності викладача свідчить його висока чутливість до перебігу власної науково-педагогічної діяльності та здатність до трансформації власних дій при оцінці її ефективності, прагнення до саморозвитку та самоудосконалення у професійній діяльності.

Акмеологічний компонент професійної педагогічної діяльності викладача ЗВО представлений феноменами прагнення до саморозвитку, самореалізації, особистісного здійснення, самоактуалізації та особистісного зростання.

Література

Акмеологічна концепція професійного розвитку педагога /Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід : монографія /за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С.5-10; 11-57.

Большакова А. М. (2011). Психологія особистісної реалізованості суб'єкта життєвого шляху : монографія / А. М. Большакова. – Запоріжжя : КПУ.

Бочелюк В. Й. (2009). Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : монографія / [В. Й. Бочелюк, С.А. Білоусов, В.М. Борисенко та ін. / за ред. В.Й. Бочелюка]. – Запоріжжя : КПУ.

Булах І. С. (2004). Психологічні основи особистісного зростання підлітків : автореф. дис... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07.

Гречаник О. Є., Григораш В. В. (2019). Формування акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної освіти : монографія /О. Є. Гречаник, В. В. Григораш. — Харків : Вид. група «Основа».

Доцевич Т.І. (2015). Компетентність суб'єкта педагогічної діяльності: метакогнітивний аспект: монографія / Т.І. Доцевич. – Х.: Вид-во «Діса плюс».

Кокур О.М. (2013). Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології / Кокур О.М. // Практична психологія та соціальна робота. № 9. 1-5.

Кузікова С. Б. (2013). Саморозвиток особистості: суб'єктний підхід. Психологія особистості. № 1(4). 77-86.

Максименко С. Д. (2008). Генеза психологічного становлення особистості. Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Вип. 1. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 3–15.

Максименко С. Д. (2010). Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта / С. Д. Максименко, В. І. Осюдо // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Вип. 8. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 3–19.

Рибалко Л. С. (2007). Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія / Л. С. Рибалко. – Запоріжжя : ЗДМУ.

Титаренко Т. М. (2003). Життєвий світ особистості : у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь.

Фоменко К.І. (2018). Губристична мотивація: феноменологія, структура, детермінація. – Х.: Діса-плюс.

Shneider, C. (1981). The balancing act: competencies of effective teachers and mentors in degree programs for adults [Текст] / C. Shneider, G. Klemp, S. Kastendiek. – Chicago.

Оригінальний рукопис отриманий 11 березня 2024 року

Стаття прийнята до друку 16 березня 2024 року